

M E D D E L A N D E

nr 43

från

S K Å N E S V A P E N H I S T O R I S K A F Ö R E N I N G

Skånes Vapenhistoriska Förenings medlemmar kallas till ordinarie årsmöte på Malmöhus slott, Kungens kammare, onsdagen den 6 april kl. 19.00 då stadgeenliga förhandlingar äga rum enligt följande dagordning:

1. Protokolljustering
2. Styrelsens verksamhetsberättelse och kassaredogörelse
3. Revisorernas berättelse
4. Fråga om ansvarsfrihet
5. Val av ordförande
6. Val av övrig styrelse och styrelsesuppleanter.
7. Val av revisorer
8. Nya frågor

Efter förhandlingarnas slut föredrag med skioptikonbilder av Kungl. Armémuseums styresman docent Heribert Seitz, Stockholm, över ämnet "Trettioåriga krigets svenska sidobeväpning". Årsmötet avslutas med gemensam supé för dem som så önska. Anmälan om deltagande göres hos klubbmästaren före sammanträdets början.

Då Föreningen har förmånen att få höra en så eminent vapenhistorisk forskare och föredragshållare som doktor Heribert Seitz, hoppas styrelsen, att medlemmarna talrikt möta upp.

Vintersammanträdet

den 26 november ägde rum på Malmöhus slott, avdelning Malmö garnison. Ett tjugotal medlemmar hade kommit tillstådes varvid museets rustkamma besågs och inventerades. Ordf. J. Folke Herrström hälsade välkommen, varefter greve Sten Kalling demonstrerade museets gamla kanonpark. Ordf. fortsatte därefter med demonstration och identifiering av rustkammarens icke offentligt utställda vapensamling. Efter sammanträdet samlades man till gemensam supé på Savoy.

Sjömilitär vapenhistoria

Svensk vapenhistorisk forskning är stadd på rask frammarsch. För något år sedan utgav Armémuseum Josef Alms bok om svenska arméns eldhandvapen och nyligen har Statens sjöhistoriska museum publicerat en översiktlig framställning av svenska flottans sidovapen av samme flitige författare.

Alms uppsats, som ingår i Sjöhistorisk årsbok 1954 men också utgivits i särtryck, innehåller mycket av intresse på detta område, där tidigare endast en kortfattad översikt presenterats i det stora översiktsverket Svenska flottans historia. Dock måste det först som sist sägas att Alms uppsats i den form den framlagts är något väl komprimerad. Den liknar närmast, som författaren själv i något sammanhang träffande uttryckt saken, "soppa med klimp". Arbetet skulle avsevärt ha vunnit på att presenteras över ett större sidantal och i mera sammanvärt form. Därmed ingen kritik riktad mot de rikhaltiga sakuppgifterna som omspannar tiden från 1500-talet och fram till vårt eget sekel.

Under Gustav Vasas regering liksom långt senare hade örlogsskeppen utom de för fartygens navigering och manövrering erforderliga "båtsmännen", vilka i regel förde en yxa eller änterbila som sidovapen, alltid ombord ett större eller mindre antal kommenderade knektar, vilka vid ombordläggning och äntring använde de i landkrigföringen brukliga handvapnen, d.v.s. pikar, hillebarder, armborst och eldhandvapen. Liksom sjöofficerarna, vilka ännu begagnade hjälm och rustning, bar de senare mer eller mindre kompletta skyddsvapen. Av särskilt intresse är de stora tvåhandssvärd, s.k. slagsvärd eller befälssvärd, vilka enligt internationell sed bars av skeppsbefälhavarna som ett slags kommando- eller värdighetstecken men som i förekommande fall också kunde användas för att rensa en skeppsreling från äntrande fiender. Bruket av dylika

svärd höll sig långt in på 1700-talet i svenska flottan. Det kan i detta sammanhang förtjäna påpekas, att ett dylikt befälssvärd av 1738 års modell för några år sedan överlämnades som minnesgåva till kung Frederik av Danmark i anledning av hans utnämning till svensk hedersamiral, och att två exemplar - enligt nyupplivad gammal sjömanssed sålunda - av Statens sjöhistoriska museum deponerats i gunrummen ombord på de båda kryssarna "Tre Kronor" och "Göta Lejon".

Under 1500-talet och en stor del av 1600-talet synes flottans handvapen ha övertagits från armén, vars vapen - innan Arboga av Gustav Vasa grundlagda faktori hunnit starta sin massfabrikation - till största delen utförts som hemsmide av bönderna i de mellansvenska landskapen. Bland föräldrade vapentyper, som ännu vid 1700-talets början var i användning vid flottan kan nämnas spikkclubbor eller s.k. morgonstjärnor av rent medeltidatyp. Emellertid tillverkades under Gustav II Adolfs regering också särskilda äntersvärd och äntersablar vid Arboga faktori för flottans behov. Dessutom brukades alltså de tidigare beskrivna båtsmansbilorna. Också de till flottan vid denna tid överlämnade handeldvapnen var oftast uttrangerade från armén och av sekunda kvalitet. Det berättas t.ex. att på 1670-talet från Örebro faktori nylevererade musköter vid provskjutning med exercisladdning (!) sprängts i stycken. Här fordrades tydligen krafttag.

Dessa togs av Karl XI, som i samband med den av honom inledda uniformitetsaktionen inom de olika vapenslagens mundering och beväpning för första gången införde särskilda modellvapen vid flottan. Medan flott-officerarna förde värjor av samma typ som kollegorna vid armén, s.k. kommendervärjor, försågs nämligen manskapet med särskilda "amiralitetsvärjor". (Se härom H. Seitz' uppsats i samma årsbok). Också ifråga om flottans eldhandvapen fastställdes särskild modell med "flintlås" (spannska halvspannslås) eftersom de tidigare begagnade luntlåsen ansågs vara alltför farliga ombord på de träbyggda skeppen. Det föreskrevs också, vilket är särskilt värt att observera i anslutning till vad som ovan sagts, att de från Örebro faktori levererade gevären före leveransen till centralförrådet (Stora rustkammaren i Stockholm) skulle besiktigas av konungen personligen, varvid de, om de höll måttet, försågs med konungens sigill. Det är en passus som ger en belysande bild av den store rikshushållaren.

På 1700-talet tillkom flera speciella modellvapen för flottan. Bland dessa, som tillverkades vid Jönköpings, Norrköpings och Ronneby faktorer kan nämnas "änterbilspistoler" och "bössemörsare", vilka senare var avsedda för avskjutandet av handgranater. I övrigt begagnades

alltjämt vapen av i stort sett samma typ som tidigare. Sålunda förekom änterpikar, vilka f.ö. begagnades långt in på 1800-talet eller så länge örlogsskeppen var av trä. På samma sätt begagnade man ännu under 1800-talets första årtionden som änterhuggare avkortade karolinska infanter värjor eller infaterihuggare från frihetstiden.

Gustav III hade på 1770-talet ersatt sjöofficerarnas värjor med sablar. Dessa blev i fortsättningen sjöofficerarnas reglementerade sidovapen. På en sabelklinga i Livrustkammaren återfinnes de ordö som den ryske amiralen yttrade till de svenska sjöofficerarna ombord på örlogsskeppet "Prins Carl" efter bataljen utanför Reval den 13 maj 1790: "Behåll Edra vapen som bevis på Eder tapperhet, och då ödet så skickar, så skänk mig Eder vänskap. Så tappre mäns vänskap skall jag värdera". Det är ett yttrande, som stämmer till eftertanke och som ger en klarläggande bild av forna dagars krigföring sådan den under stundom kunde utveckla sig.

Då subalternofficerarnas och kadetternas sablar vid 1800-talets början för ett sekel utbyttes mot stickertar enligt internationellt mönster var detta, som ofta framhållits, betingat av praktiska hänsyn. Man ville ha ett mindre skrymmande sidovapen, som kunde tjäna som distinktionstecken. Frågan är väl dock, om man icke bör se det nya sidovapnet, ett utpräglat paradattribut, också i relation till den inbrytande nyantiken. I Frankrike infördes vid denna tid faskinknivar för artilleripersonalen i form av antikens gladius - ett vapen som ju aktualiserats genom Davids "Horatiernas ed" och andra liknande officiella målningar med antika ämnen - och vid franska flottan infördes officersstickertar, som genom utförande och dekor delvis knyter an till den romerska militärdolken, parazonium.

Också de moderna vapnen får sin behandling i Alms intressanta och rikt illustrerade arbete, som icke bör saknas i någon vapenhistoriskt intresserad bibliotek.

Årsavgiften

I detta meddelande närslutes en blankett, vilken benäget torde användas av svenska medlemmar vid inbetalandet av årsavgiften. Utländska medlemmar ombedjas som vanligt inbetala beloppet i check.